

The Iranian Association of
Medical Law

The Bioethics and Health
Law Institute

The Investigation of Causation in Criminal Liability Due to the Spread and Transmission of Corona Virus

Ammar Kheibari Chobar¹, Maryam Ebnetorab^{1*}, Younes Vahed Yarijan¹

1. Department of Fiqh and Fundamentals of Islamic Law, Faculty of Theology and Islamic Studies, North Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: In recent years, the death by Coronavirus has been one of main causes of death. There have been both material and spiritual elements in transmission of Coronavirus and in order to realize the material element, three elements of action, result and causation relationship should be considered. Therefore, the role of relation of causation due to the action is realized in result. Causation relationship plays an essential role in criminal policy because it limits the scope of criminal liability and negates the result that has no relationship to criminal action. Therefore, causation relation is established when the illegal act leads to confidential result. The purpose of present study is to analyze the causation relationship in criminal liability due to the spread and transmission of coronavirus.

Method: This research is of a theoretical type and the research method is descriptive and analytical and the method of collecting information is library and it was done by referring to documents, books and articles.

Ethical Considerations: In this research, the principles of trustworthiness, honesty, neutrality and originality of the work have been observed.

Results: Proving the causality relationship in Corona disease has been challenging due to the time interval between transmission and result awareness or lack of awareness of contamination, lack of clarity of transmitting person, interference and spread due to transmission.

Conclusion: Causation relationship in criminal liability due to the transmission of Coronavirus can be cited according to article 492 of penal code. Causation in transmission A Corona virus is questionable in condition of unity and multiplicity with unknown causes. The main element of realization of problem is the validity of attribution and citation that can be considered in intentional and unintentional transmission.

Keywords: Corona; Criminal Liability; Action; Result; Causation Relationship

Corresponding Author: Maryam Ebnetorab; **Email:** ebnetorab@gmail.com

Received: January 12, 2024; **Accepted:** May 14, 2024; **Published Online:** October 25, 2024

Please cite this article as:

Kheibari Chobar A, Ebnetorab M, Vahed Yarijan Y. The Investigation of Causation in Criminal Liability Due to the Spread and Transmission of Corona Virus. *Medical Law Journal*. 2024; 18: e30.

بررسی سببیت در مسئولیت کیفری ناشی از انتشار و انتقال بیماری کروناویروس

عمار خیبری چوبر^۱ , مریم ابن تراب^{۱*} , یونس واحد یاریجان^۱

۱. گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده الهیات و معارف اسلامی، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: در سال‌های اخیر مرگ و میر ویروس کرونا یکی از علل فوت محسوب شده است. در انتقال بیماری کرونا رکن مادی و معنوی وجود دارد که برای تحقق رکن مادی باید گفت سه عنصر فعل، نتیجه و رابطه سببیت در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند، لذا نقش رابطه سببیت حاکی از فعل در ایجاد نتیجه است. رابطه سببیت نقش اساسی در سیاست کیفری دارد، زیرا محدودکننده دامنه مسئولیت کیفری و نفی نتیجه‌ایی است که ارتباطی با فعل مجرمانه ندارد، لذا رابطه سببیت برقرار می‌شود، هنگامی که فعل نامشروع منجر به نتیجه مجرمانه می‌گردد. هدف از انجام این پژوهش تحلیل رابطه سببیت در مسئولیت کیفری ناشی از انتشار و انتقال بیماری کروناویروس است.

روش: این تحقیق از نوع نظری بوده و روش تحقیق به صورت توصیفی - تحلیلی است و روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ایی است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

ملاحظات اخلاقی: در تحقیق حاضر، اصل امانتداری، صداقت، بی‌طرفی و اصالت اثر رعایت شده است.

یافته‌ها: اثبات رابطه سببیت در بیماری کرونا به علت فاصله زمانی انتقال تا حدوث نتیجه، آگاهی یا عدم آگاهی اشخاص از آلودگی ویروس، عدم مشخص بودن شخص انتقال‌دهنده، تداخل و وسعت ناشی از انتقال دشوار است.

نتیجه‌گیری: رابطه سببیت در مسئولیت کیفری ناشی از انتقال ویروس کرونا مطابق ماده ۴۹۲ قانون مجازات قابل استناد است. سببیت در انتقال ویروس کرونا در شرایط وحدت یا تعدد یا مجهول بودن اسباب قابل بحث است. رکن اصلی تحقق مسئولیت، صحت انتساب و استناد است که احراز آن در انتقال عمدی یا غیر عمدی قابل تصور است.

واژگان کلیدی: کرونا؛ مسئولیت کیفری؛ فعل؛ نتیجه؛ رابطه سببیت

نویسنده مسئول: مریم ابن تراب؛ پست الکترونیک: ebnetorab@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۰/۲۲؛ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۵؛ تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۰۸/۰۴

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Kheibari Chobar A, Ebnetorab M, Vahed Yarijan Y. The Investigation of Causation in Criminal Liability Due to the Spread and Transmission of Corona Virus. Medical Law Journal. 2024; 18: e30.

مقدمه

یکی از موضوعات بحث‌برانگیز در عرصه مسئولیت مربوط به عرصه بهداشت و پزشکی، مسأله پاندمی قرن با عنوان کووید-۱۹ و مسئولیت ناشی از سرایت و یا ضمان ناشی از قصور و یا تقصیر و مسائل حقوقی مرتبط با آن است. بیماری کرونا از بیماری‌هایی محسوب می‌شد که به راحتی به دیگران سرایت می‌کرد و چنانچه بیمار بدون رعایت پروتکل بهداشتی، در خیابان یا مناطق سر بسته تردد می‌نمود، ویروس کرونا را به دیگران سرایت منتقل می‌کرد، می‌توان گفت که مرتکب یک جرم کیفری شده است. در خصوص انتقال بیماری چالش‌های متعددی با توجه به فاصله زمانی انتقال و نحوه انتقال وجود داشت. این پژوهش قصد بررسی مسئولیت کیفری کرونا را نداشته است، بلکه به دنبال رابطه سببیت با توجه به ارکان مادی مسئولیت کیفری می‌باشد. در نتیجه نوآوری بحث در تبیین رابطه سببیت در مسئولیت کیفری انتقال ویروس کرونا می‌باشد که سایر پژوهش‌ها به طور مشخص رابطه سببیت را اشاره نکرده‌اند. حال سؤالی که در این پژوهش مطرح می‌شود، این است که رابطه سببیت در مسئولیت کیفری انتقال ویروس کرونا چگونه است؟

ادبیات بحث متشکل است از مقاله «مسئولیت کیفری ناشی از انتقال ویروس کووید-۱۹ در نظام حقوقی ایران» نگارش شده توسط باقر شاملو و مهدی حسینی در سال ۱۴۰۱ می‌باشد (۱). نویسندگان در این مقاله تلاش می‌کنند که مسئولیت کیفری انتقال‌دهندگان کووید-۱۹ را با توجه به عناوین مجرمانه در قوانین کیفری مورد ارزیابی قرار دهند و شرایط رفتار منتقل‌دهنده را بر اساس ارکان مسئولیت بررسی می‌کنند. نویسندگان پیشنهاد می‌کنند که به سبب دشواری در عدم اثبات رابطه سببیت، قانونگذار نظام قانونی خاصی پیش‌بینی کنند.

در مقاله‌ای دیگر تحت عنوان «مسئولیت کیفری ناشی از انتقال ویروس کرونا از منظر فقه و حقوق» نگارش شده توسط حسین اسماعیلی در سال ۱۴۰۱ می‌باشد (۲). نویسنده معتقد است که اگر کرونا به عنوان یک وسیله برای قتل استفاده شود،

مشمول قتل عمد است و اگر فردی نسبت به کشندگی ویروس کرونا جاهل باشد، تحت عناوین مختلف کیفری می‌توان برای شخص منتقل‌دهنده مسئولیت در نظر گرفت. در مقاله‌ای دیگر «مسئولیت کیفری انتقال‌دهنده ویروس کووید-۱۹ در جرم قتل» نگارش شده توسط محمود حبیبی تبار و دیگران در سال ۱۴۰۰ است (۳) که نویسندگان معتقدند با توجه به ارکان معنوی، حکم مسئولیت مرگ متفاوت می‌شود و چنانچه انتقال‌دهنده ویروس بدون قصد قتل به انتقال ویروس بپردازد و قتل واقع شود، مصداق شبه‌عمد است و باید انتقال‌دهنده دیه به ورثه انتقال‌گیرنده پرداخت کنند. لازم به ذکر است در این مقاله خسارات صدمات مادون نفس (غیر مرگبار) نیز مورد اشاره قرار می‌گیرد.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

روش

این تحقیق از نوع نظری بوده و روش تحقیق به صورت توصیفی - تحلیلی است و روش جمع‌آوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است و با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

یافته‌ها

یافته‌ها حاکی این است که احراز و اثبات رابطه سببیت در انتقال بیماری کرونا با دشواری همراه بوده است، زیرا سبب واحد و سبب متعدد احراز رابطه سببیت را با توجه به ویژگی‌ها انتقال ویروس کرونا با چالش‌های متعددی مواجه می‌کند. رکن اصلی تحقق مسئولیت، درستی انتساب و استناد نسبت به محرز شده جرم عمدی و غیر عمد امری بدیهی است و بیماری کرونا نیز در این حوزه استثنایی ندارد. بیماری کرونا چنانچه با یک سبب مجهول انجام شود، ولی اثر سبب ظاهری را داشته باشد، نمی‌توان مسئولیت منتقل‌کننده را نادیده

(۶). به عبارت دیگر ممکن است بیماری زمانی بین افراد منتقل شود که علائم آن در شخص انتقال‌دهنده هنوز نمایان نباشد و این امر احراز رابطه سببیت را با مشکل مواجه می‌کند. از طرف دیگر در بیماری‌هایی که از راه تنفس یا خوراکی‌ها یا تماس بدنی منتقل می‌شوند، به جهت روابط متعدد افراد در جامعه و حضور در شرایط پرخطر و مستعد انتقال بیماری، احراز رابطه سببیت عملاً دشوار است. مضاف بر اینکه تا زمان دریافت نتیجه آزمایش شخص انتقال گیرنده و تأیید ابتلای او به بیماری، ممکن است اثرات بیماری در شخص انتقال‌دهنده (به دلیل گذر زمان) محو و ناپدید گردد. به این موارد این را هم بیفزایید که بیماری‌های واگیردار جدید، غالباً ناشناخته‌اند و دستیابی به روش‌های آزمایشگاهی برای شناسایی آن‌ها ممکن است مدتی بعد از شیوع و همه‌گیری بیماری کشف شود.

دشواری احراز رابطه سببیت در انتقال بیماری‌های واگیردار، به معنی عدم امکان احراز آن نیست. در موارد زیادی امکان اثبات انتقال بیماری با انجام آزمایش‌های پزشکی و یا اثبات وقوع روش‌های انتقال نظیر برقراری رابطه جنسی یا برقراری تماس، وجود دارد. این امر مخصوص بیماری‌های واگیردار جدید نیست و بیماری‌های همه‌گیر سابق را نیز شامل می‌شود، زیرا با وجود گذر زمان طولانی از شیوع بیماری‌های واگیردار در گذشته مانند طاعون، وبا، فلج اطفال و... هنوز برای بسیاری از آن‌ها راه درمان کشف نشده و تولید واکسن تنها در جهت پیشگیری از ابتال به آن‌هاست (۷)، مضاف بر اینکه واکسن برخی بیماری‌ها، به همگان تزریق نمی‌شود و تنها به افراد در معرض خطر به لحاظ شغل و فعالیت ویژه‌ای که دارند تزریق می‌گردد، در نتیجه امکان ابتلا به آن‌ها حتی در زمان حاضر نیز وجود دارد.

۲. انتقال ویروس کرونا و رابطه سببیت: معمولاً بین انتقال ویروس کرونا و خسارت‌های ناشی از آن از نظر زمان فاصله طولانی نیست. از نگاهی دیگر برای مسئولیت افراد در برابر ضررهای ناشی از انتقال ویروس کرونا می‌توان رابطه سببیت بین مرگ و انتقال ویروس را ثابت کرد؛ به این معنا که گاه

گرفت. سختی اثبات این رابطه در سبب مجهول با توجه به احراز زمان منجر به دشواری اثبات رابطه سببیت می‌شود.

بحث

۱. رابطه سببیت: برای تحقق مسئولیت تنها وجود ضرر و فعل زیانبار کافی نیست، بلکه باید بین فعل زیانبار و ضرر وارده رابطه سببیت یا علیت وجود داشته باشد تا ضرر به عامل زیانبار مستند شود، به طوری که در صورت انتفای فعل زیانبار، ضرر نیز عرفاً منتفی گردد و اگر عامل مورد نظر در حادثه دخالت نمی‌نمود، حادثه زیانبار به وقوع نمی‌پیوست (۴). عدالت و منطق حکم می‌کند هیچ کس مسئول زبانی که ناشی از تقصیر یا فعل زیانبار او نیست، نباشد. مواد مختلفی مخصوصاً در قانون مجازات اسلامی به لزوم احراز و اثبات رابطه سببیت اشاره دارند که از جمله آن‌ها می‌توان به ماده ۴۹۲ ق.م.ا: «... نتیجه حاصله مستند به رفتار مرتکب باشد، اعم از آنکه به نحو مباشرت یا به تسبیب یا به اجتماع آن‌ها انجام شود»، ماده ۵۲۹ ق.م.ا: «در کلیه مواردی که تقصیر موجب ضمان مدنی یا کیفری است، دادگاه موظف است استناد نتیجه حاصله به تقصیر مرتکب را احراز نماید» یا تبصره ماده ۱۴ ق.م.ا: «چنانچه رابطه علیت بین رفتار شخص حقوقی و خسارت وارد شده احراز شود...» اشاره کرد.

در نظام‌های حقوقی که مسئولیت مبتنی بر نظریه تقصیر است، تقصیر، یکی از ارکان مسئولیت است و رابطه سببیت در صورتی احراز می‌شود که عامل زیان، مرتکب تقصیر شده باشد اما در نظام‌هایی که مسئولیت محض یا بدون تقصیر پذیرفته شده، هرچند تقصیر جزء ارکان مسئولیت نیست، ولی در احراز و اثبات رابطه سببیت نقش پررنگ و به سزایی دارد و ارتکاب تقصیر، احراز رابطه سببیت را تسهیل می‌کند (۵).

احراز رابطه سببیت در انتقال بیماری احراز رابطه سببیت در مسئولیت مدنی بیماران واگیردار از اهمیت بیشتری برخوردار است، زیرا بسیاری از بیماری‌های واگیردار در دوره ناقلی (که غالباً پیش از بروز نشانه‌های بالینی و ظاهری بیماری است) هیچ نشانه بالینی و ظاهری در خود شخص انتقال‌دهنده ندارند

عوامل مشدد دیگری در انتقال ویروس کرونا تأثیرگذار است که این ذهنیت به وجود می‌آید ضرر وارد شده به فرد ناشی از علل دیگری بوده است و به همین منظور انتقال‌دهنده ویروس کرونا را نمی‌توان مقصر شناخت. در معنای ساده‌تر باید گفت با توجه به فاصله زمانی بین انتقال بیماری کرونا و خسارت وارد شده به فرد بیمار، علل دیگری مانند سایر بیماری‌ها یا عوامل آسیب‌زا وجود دارد که بر اساس آن نمی‌توان فرد مقصر را ملزم به جبران خسارت نمود، زیرا مرگ بیمار ناشی از رابطه سببیت برای انتقال ویروس نیست (۸).

شرایط و سبب‌های متعددی می‌تواند باعث ورود ضرر شود که این سبب‌های متعدد به صورت تساوی در برابر ضرر دارای سهم می‌باشند، لذا ضرر وارد شده به یک نسبت در نظر گرفته می‌شود (۹).

رابطه سببیت بین نتیجه و فعل مجرمانه با توجه به عوامل طبیعی قابل نفی نیست، حتی اگر علل مهم‌تری منجر به نتیجه گردد (۱۰). بنابراین می‌توان گفت که همه علل با توجه به ایفای نقشی که در نتیجه داشته‌اند، دارای مسئولیت هستند. مستند این موضوع، نظریه ضروری است، یعنی همه سبب‌هایی که منجر به نتیجه شده‌اند، ضروری هستند و منجر به مسئولیت است. نظریه دیگری که وجود دارد، نظریه برابری اسباب توسعه است که بین نتیجه و سبب، تناسب را از بین می‌برد که در زبان ساده‌تر می‌توان گفت مسبب نتیجه ضعیف و قوی با همدیگر برابر هستند (۱۱).

در حقوق ایران تقسیم مسئولیت به صورت تساوی بر اساس قاعده عمومی می‌باشد (۱۲). به موجب ماده ۵۳۳ قانون مجازات اسلامی مصوب سال ۱۳۹۲ «هرگاه دو یا چند نفر به نحو شرکت سبب وقوع خسارت یا جنایتی به دیگری گردند، به طوری که آن فعالیت یا خسارت به هر دو یا همگی مستند باشد، به طور مساوی ضامن می‌باشند».

نظریه دیگری که مورد بحث قرار می‌گیرد، نظریه سببیت متعارف است. با توجه به نظریه سببیت متعارف می‌توان گفت که نتیجه‌ای که در تحقق عنصر قانونی جرم به ایفای نقش می‌پردازد، ضروری و حتمی است. این اعتقاد وجود دارد که بعضی از موضوعات دارای اهمیت کمتری در نظر گرفته

می‌شوند، لذا این عوامل را از نتیجه تفکیک می‌کند و آن فعلی که مجرمانه است مورد بررسی قرار می‌گیرد. این دیدگاه دارای برتری در خصوص مسئولیت کیفری نسبت به برابری اسباب دارد. از دیگر روی به یک نظریه دیگر می‌توان اشاره نمود که نظریه سببیت بلاواسطه نامیده می‌شود. طبق این نظریه، حتی در شرایط برابر اگر عامل ضرر عملی خسارت بار ایجاد نکند، در حالتی مسئول است که ضرر مستقیماً از فعل مجرمانه وی ایجاد شده باشد. در این دیدگاه برای تشخیص خسارت از ملاک علت بلاواسطه استفاده می‌کنند (۱۳). این اعتقاد وجود دارد که اگر فعلی که منتج به نتیجه شده است را بتوان پیش‌بینی نمود، می‌توان به آن نظریه سببیت بلاواسطه اقبال گفت (۱۴).

نظریه سبب مقدم در تأثیر نیز قابل بیان است که حاکی از تأثیر و دخالت سببین در ورود همزمان ضرر نیست، بلکه سببی است که در ورود خسارت دارای تأثیر بیشتری می‌باشد که با استناد به ماده ۵۳۵ ق.م.ا می‌توان بیان کرد که: «هرگاه دو یا چند نفر با انجام عمل غیر مجاز در وقوع جنایتی به صورت طولی دخالت داشته باشند، کسی که تأثیر کار او در وقوع جنایت قبل از تأثیر سبب یا اسباب دیگر باشد، ضامن است، مانند آنکه یکی از آنان گودالی حفر کند و دیگری سنگی در کنار آن قرار دهد و عابری به سبب برخورد با سنگ به داخل آن بیفتد که در این صورت کسی که سنگ را گذاشته، ضامن است، مگر اینکه همه قصد ارتکاب جنایت را داشته باشند که در این صورت شرکت در جرم محسوب می‌شود».

به طور کلی نتیجه‌ای که از بحث نظریات مختلف در باب تعدد اسباب گرفته شده، این است که کسی مسئول قرار می‌گیرد که بین کار او و ایجاد ضرر رابطه سببیت عرفی موجود باشد، چندان که بتوان گفت بین آن دو ملازمه عرفی وجود دارد (۱۵). باید دید آیا عرفاً یا عادتاً عمل متهم به جنایت منجر به چنین نتیجه‌ای می‌شود یا خیر؟ باید اسباب تصادفی و کمیاب را از دایره محاسبه خارج کرده و دلایلی که به تنهایی می‌توانند منجر به نتیجه شوند را شرط کافی دانست، لذا علل یا شروطی که به تنهایی قادر به ایجاد نتیجه نیستند، شرط

کافی محسوب نخواهند شد؛ برای تشخیص این ارتباط و سنخیت، باید به داور (عرف) رجوع نمود و ممکن است علم نیز ما را در این زمینه یاری کند (۱۶).

در حقوق کیفری، سببیت که در برخی متون با عنوان علیت از آن یاد می‌شود، یکی از شرایط تحقق مسئولیت کیفری در کنار دیگر شروط مورد نیاز است، اگرچه احراز رابطه سببیت ملازمه با مسئولیت کیفری نداشته و باید به سایر شرایط ایجابی و سلبی مسئولیت مانند (عقل، بلوغ و اختیار) نیز توجه شود، اما فقدان آن اصولاً به منزله نبود مسئولیت کیفری است.

به موجب ماده ۴۹۲ قانون مجازات اسلامی «جنایت در صورتی موجب قصاص یا دیه است که نتیجه حاصله، مستند به رفتار مرتکب باشد، اعم از آنکه به نحو مباشرت یا به تسبیب یا به اجتماع آن‌ها انجام شود.»

احراز رابطه سببیت میان رفتار مجرمانه یا فعل زیانبار و نتیجه ناشی از آن به ویژه در فرض تعدد عوامل و اسباب، یکی از دشوارترین مباحث حقوق کیفری و مسئولیت مدنی است. این مسأله در حالتی که افراد متعددی در زمانه‌ای متفاوت (طولی) در وقوع جنایت مداخله کنند و بین رفتار مداخله‌کنندگان و نتیجه حاصله (مانند قتل) فاصله زمانی نسبتاً طولانی وجود دارد، گاه به عنوان مشکل جدی و معضل لاینحل ظاهر می‌شود. درباره کشنده یا غیر کشنده بودن ویروس کرونا، هنوز تحقیقات به اثبات نرسیده است و بیماری کرونا بیماری است که از نظر بُعد زمانی در مرحله انتقال تا نتیجه دارای فاصله می‌باشد، جهل یا آگاهی ناقلین به ویروس کرونا و عدم مشخص بودن شخص انتقال‌دهنده، تداخل و وسعت آثار انتقال با دیگر علل، سبب مشکل و سخت شدن اثبات و احراز استناد بوده است. لازم به ذکر است که شرط ضروری در توجه به خسارت و نسبت دادن عنوان‌های مختلف جرم بر شخص مرتکب از موضوعات تأثیرگذار در جبران خسارت و سببیت می‌باشد.

انتقال بیماری کرونا از نظر زمانی می‌تواند منجر به فرایندی سریع شود و مرگ بیمار را به وجود آورد. مادامی که جرم

صورت گرفته باعث مرگ یا ضرر جسمانی شود، آن جرم در دسته تمامیت جسمانی شخص قرار می‌گیرد که با توجه به شدت و عنصر قوانین می‌تواند کشنده تلقی شود.

در موارد مربوط به انتقال بیماری‌های واگیردار، فعل مجرمانه شامل همه رفتارهایی است که موجبات انتقال بیماری را فراهم می‌آورد، مثلاً در ویروس کرونا می‌توان به تماس و لمس بدنی، استفاده نکردن عمدی از دستکش و ماسک، پخش عمدی ترشحات ناشی از سرفه یا عطسه و... اشاره کرد، ولی علت اصلی قتل توسط مرتکب، عنصر روانی است، یعنی موضوع حائز اهمیت در این نوع قتل بررسی عنصر روانی بوده که در برخورد قانونگذار مؤثر می‌باشد. از همین روی مواد ۲۹۲، ۲۹۱ و ۲۹۰ ق.م.ا مستند مناسبی برای عنصر روانی مسبب است.

۱- قتل عمد با استناد به ماده ۲۹۰ قانون مجازات اسلامی شامل سه مورد است:

مورد اول قتلی که در آن فرد جنایتکار نیت قتل مجانی علیه را دارد، یعنی اگر عمل کشنده نبوده، اما فرد این قصد را داشته است و اگر فردی قصد داشته باشد و منجر به نتیجه شود، حتی اگر کشنده نبوده، قتل عمد رخ داده است. در انتقال ویروس کرونا اگر شخصی عامدانه و به قصد قتل دیگری را بیمار کند و فرد جان خود را از دست بدهد، حتی اگر ویروس کشنده نباشد، قتل عمد کرده است، زیرا قصد داشته است و رابطه سببیت بین انتقال و فوت برقرار شده است.

نوع دوم قتلی است که جنایتکار فعلی انجام می‌دهد که نوعاً کشنده است، حتی اگر قصد قتل نداشته است که با توجه به عدم مشخص شدن تحقیقات جهانی این مورد نمی‌تواند مورد استناد قطعی قرار گیرد و باید در هر فرد و با توجه به شرایط اوضاع و احوال سنجیده شود.

مورد سوم، فعل جنایتکار کشنده نبوده و قصد قتل نیز وجود ندارد، اما بیمار به سبب پیری یا بیماری دیگری در شرایط خاص با توجه به فعل مورد قتل قرار می‌گیرد. این موضوع حاکی از قصد تبعی نسبی است که با توجه به ویژگی‌های

فردی به طور عمد یا غیر عمد عامل انتقال ویروس به زنان باردار شود، جنین سقط می‌شود یا موجب معیوب شدن جنین شود.

اگر شخصی به صورت عمد به زن باردار ویروس کرونا را منتقل کند و زن باردار سقط جنین کند و رابطه سببیت اثبات شود، با استناد به ماده ۶۲۳ ق.م.ا مصوب ۱۳۷۵، مجازات حبس تعزیری دارد و با استناد به ماده ۷۱۶ و ۷۲۰ ق.م.ا دیه یا قصاص قطع بر آن محقق می‌شود و با استناد به ۳۰۶ ق.م.ا مسوب ۱۳۹۲، عدم اجرای قصاص و حبس تعزیری برای وی در نظر گرفته می‌شود. به دیگر جرائم ارتكابی می‌توان به محاربه و فساد فی الارض و تهدید بهداشت عمومی با احراز شرایط خاص این جرائم اشاره کرد که در این گفتار مجال توضیح و تفصیل آن نمی‌رود.

۱-۲. اجتماع اسباب طولی دخیل در حادثه: دشواری احراز رابطه سببیت از جایی آغاز می‌شود که چندین عامل در زمان‌های مختلف در بروز حادثه نقش دارند و برای تعیین مسئول حادثه باید تمام عوامل را مورد بررسی قرار داد و به این سؤال پاسخ داد که رابطه سببیت بین ضرر وارده با کدام یک از عوامل دخیل برقرار است و در صورت حذف کدام عامل، ضرر محقق نمی‌شده است. برای مثال تصور کنید خودرویی با سرعت غیر مجاز در خیابان به کارگری که کارفرمایش او را بیش از ساعات قانونی به کار گمارده و در نتیجه دیرتر از همیشه از محل کار خارج شده و بدون توجه به علائم راهنمایی و رانندگی وارد خیابان می‌شود، برخورد می‌نماید. آمبولانس دیر به محل حادثه اعزام می‌شود و فردی که مبتلا به بیماری واگیردار تنفسی بوده (عدم علم به ابتلاء) برای نجات جان مصدوم به او تنفس مصنوعی می‌دهد و بیماری را به او منتقل می‌نماید. بیمارستان مربوطه به دلیل نداشتن خون کافی بدون انجام آزمایشات لازم اجازه انتقال خون از بستگان مصدوم حادثه که اتفاقاً به بیماری واگیردار خونی مبتلا بوده‌اند را می‌دهد و مصدوم در نتیجه تزریق داروی اشتباه که پرستار به دستور پزشک تزریق نموده، فوت می‌کند. در چنین مواردی چه کسی مسئول فوت می‌باشد؟ بین فوت و

مجنی علیه می‌شود که با عنایت به کثرت افراد سالمند و بیمار در جامعه این بند می‌تواند مورد توجه بیشتری قرار گیرد. پرواضح است که مجازات اقدام کننده در هر یک از سه وضعیت ذکر شده قصاص است؛ نظریه مشورتی صادره از اداره حقوقی قوه قضاییه نیز در چند عنوان به خصوص نظریات شماره ۴۴۶۰/۷-۱۳۸۲/۱۲/۷، ۱۶۹۱/۷-۱۳۸۳/۰۶/۱۱ و ۴۱۷۶/۷-۱۳۸۳/۰۶/۱۱ مؤید امکان قصاص منتقل کننده است که به عنوان مثال نظریه آخر بیان می‌شود: «چنانچه مرد یا زنی عالماً عامداً همسر خود یا فرد دیگری را مبتلا به بیماری خطرناک از جمله ایدز نماید، این جنایت عمدی است و حسب مورد ممکن است فرد، محکوم به قصاص (در صورت فوت مبتلا به علت انتقال این بیماری) یا دیه یا ارش شود و تعیین ارش با توجه به تعیین نظر پزشک متخصص خواهد بود و اگر عمدی در کار نباشد، ممکن است جنایت شبه‌عمد باشد که دیه یا ارش آن به عهده فاعل است.» به نظر نگارنده از این ماده می‌توان انتقال ویروس کرونا را استناد نمود.

۲- قتل شبه‌عمد: رکن قتل شبه‌عمد شامل عدوان یا عدم عدوان فعل و عدم قصد نتیجه است که حاکی از اتفاقی بودن عمل منجر به قتل شود. برای روشن شدن مسأله مثالی که می‌توان زد، این است که فرد آگاه به بیماری خود و آگاه به سرعت شیوع، ولی با ماسک و دستکش با فرد دیگری تماس بدنی برقرار کند، مانند دست دادن و ویروس به فرد مقابل منتقل می‌شود و در نتیجه باعث مرگ او شود، در اینجا قتل بنا به بند «الف» ماده ۲۹۱ از نوع شبه‌عمد خواهد بود.

۳- خطای محض: قتل خطای محض حاکی از عدم قصد و عدم فعل است؛ به بیانی دیگر، یعنی اگر فردی قصد ارتکاب جنایت ندارد و باعث انتقال کرونا شود و اراده‌ای نیز در انتقال نداشته است، عمل وی خطای محض محسوب می‌شود.

۴- سقط جنین: در مورد کشنده یا غیر کشنده بودن ویروس کرونا ذکر شد که دلیلی مبنی بر پاسخ قطعی وجود ندارد و در مورد زنان باردار دانشمندان می‌گویند دلیلی در دست نیست که نشان دهد زنان باردار نسبت به افراد دیگر بیشتر مستعد ابتلا به ویروس کرونا هستند؛ بنابراین دلیل و مدرک قابل استنادی در حال حاضر وجود ندارد که بتوان نظر داد اگر

کدام عامل رابطه سببیت برقرار است و می‌توان عامل آن را ملزم به جبران خسارت وارده کرد؟ در این‌گونه موارد احراز رابطه سببیت تا حد زیادی دارای پیچیدگی بالایی است. در خصوص انتقال ویروس کرونا نیز همین شرایط قابل دفاع است (۱۷).

حقوقدانان ایرانی نظرات مختلفی برای تعیین سبب مسئول در این موارد ارائه نموده‌اند. برخی «سبب متعارف و اصلی» را مسئول خسارات وارده به زیان‌دیده می‌شناسند و مسئولیت را به وی منتسب می‌دانند (۱۸-۱۵)، این در حالیست که عده‌ای دیگر، بار مسئولیت را بر دوش «سبب نزدیک و بی‌واسطه» می‌نهند (۲۰-۱۹). بعضی نیز «تشخیص میزان تأثیر هر یک از اسباب» را مطرح می‌کنند (۲۱). در ذیل به برخی از نظریات مطرح‌شده در این خصوص اشاره می‌شود.

۱-۱-۲. نظریه برابری سببها: طبق این نظریه تمام عواملی که در بروز حادثه دخیل بوده‌اند، در کنار هم و مجموعاً باعث ورود ضرر شده‌اند و هیچ یک به تنهایی برای ایجاد ضرر کافی نیست و وجود همه ضرورت دارد، بنابراین تمام عوامل، سهم برابر دارند. در این صورت زیان‌دیده می‌تواند جبران همه خسارت را از هر یک از کسانی که در ایراد آن دخالت داشته‌اند مطالبه کند و آنان در برابر زیان‌دیده مسئولیت تضامنی دارند (۲۳-۱۸).

ایرادات این نظریه عبارت است از اینکه موضوعات بشری به حدی در هم تنیده و پیچیده هستند که منجر به سلسله علل در دعاوی می‌شود، لذا محدوده بررسی باید تا جایی باشد که این سلسله دعوی را محدود کند. در نتیجه نظریه مطرح‌شده حاوی راه حل نیست (۱۵). شرایط ورود ضرر و اسباب دارای تناسب نیستند. برخی از موضوعات به عنوان اساس ضرر تلقی می‌شوند و بین تحقق ضرر و اسباب، رابطه علیتی وجود ندارد که به آن‌ها «شرط» ورود ضرر گفته می‌شود.

در مثالی که فوقاً آمد، الزام کارفرما به کار بیشتر کارگر و خروج دیر هنگام او از محیط کار سبب ورود ضرر تلقی نمی‌شود، بلکه تنها از جمله شروط زمینه‌ساز حادثه در نظر گرفته خواهد شد و نمی‌توان بین آن و ورود ضرر، رابطه

سببیت احراز نمود. دسترسی به این مدرک بر پایه آیین‌نامه ثبت و اشاعه پیشنهادها، پایان‌نامه‌ها و رساله‌های نظریه سبب نزدیک یا آخرین سبب در این نظریه تنها آخرین عامل و نزدیک‌ترین آن‌ها به حادثه، مسئول شناخته می‌شود و عوامل و اسباب دورتر مورد توجه قرار نمی‌گیرند. باید پذیرفت هرچند اکثراً سبب نزدیک می‌تواند سبب مؤثر شناخته شود، ولیکن سبب اغوا می‌تواند دور از تصور باشد که عدم توجه به آن منجر به نتایج نامطلوب و غیر عادلانه می‌شود (۱۵). طبق این نظریه در مثالی که زده شد، پزشک به عنوان سبب اقوا از مباشر تزریق داروی اشتباه، مسئول فوت فرد شناخته می‌شود، لذا به نظر نگارنده در انتقال ویروس کرونا، برابری سببها می‌تواند باعث مسئولیت فوت فرد در نظر گرفته شود.

۲-۱-۲. نظریه سبب مقدم در تأثیر: فقهای امامیه نظیر علامه حلی، شهید ثانی عقیده داشته‌اند که چنانچه تأثیر سببین در ایجاد ضرر به صورت توأم نباشد، جبران خسارت بر عهده سبب نزدیک‌تر است، زیرا دارای تقدم بر سایرین بوده است (۱۵) و مثالی که برای آن ذکر کرده‌اند، همان مثالی است که در ماده ۵۳۵ ق.م.ا عیناً آورده شده است، لیکن این نظریه هیچ دلیل قانع‌کننده‌ای ندارد و ذکر آن در قانون مجازات اسلامی هم قابل ایراد است، مضاف بر اینکه نظریات دیگری نیز توسط فقها ابراز شده و مالک همه آن‌ها سبب متعارف است (۱۸).

۳-۱-۲. نظریه سبب متعارف و اصلی: در این نظریه هدف اصلی، دستیابی به سبب عرفی حادثه است. به موجب این نظریه که بر مبنای تمیز علمی درجه احتمالات استوار است، باید بین «سبب» ورود ضرر و «شرایطی» که زمینه‌ساز تأثیر سبب را فراهم نموده‌اند، تفاوت گذارد. عاملی سبب است که بر مبنای متعارف و سیر عادی امور منجر به ورود ضرر شود و درجه احتمال هر اندازه بیشتر باشد، اماره وجود رابطه سببیت میان فعل شخص و ورود ضرر قوی‌تر می‌شود (۱۵). به نظر نگارنده هرچند این نظر با عدالت سازگارتر به نظر می‌رسد، اما از آنجا که این دیدگاه نیز مانند دیگر نظریات مطروحه در این زمینه، معیاری دقیق و روشن برای تشخیص رابطه سببیت در

جستجو در رابطه سببیت قاعده‌پذیر نیست و قاضی باید با توجه به قراین موجود به داوری موضوع بپردازد.

۲-۲. اجتماع اسباب عرضی دخیل در حادثه: در فرضی که بیش از یک عامل در تحقق زیان به دیگری دخیل باشند (اعم از اینکه چند سبب، باهم ضرری وارد نمایند یا در فرض تعدد اسباب طولی، ثابت شود ضرر، منتسب به چند عامل بوده است) دو یا چند عامل مسئول ضمان خسارت فرد متضرر است، ولیکن نحوه پرداخت خسارت با توجه به میزان سهم هر ضرر واردکننده قابل بررسی است (۲۲). برای نمونه شخصی در اثر انتقال دو بیماری واگیردار به بدنش فوت می‌کند و با آزمایش مشخص می‌شود، مرگ منتسب به هر دو بیماری است. در این حالت مسئولیت چگونه بین انتقال‌دهندگان بیماری باید تقسیم گردد؟ در این مورد سه معیار «توزیع مسئولیت به تساوی»، «توزیع مسئولیت نسبت به درجه تقصیر» و «توزیع مسئولیت به میزان تأثیر عمل» مطرح شده است.

۲-۲-۱. تقسیم به تساوی: برابر این نظریه مسئولیت مابین مسئولان به تساوی تقسیم می‌گردد و هر فرد مسئول در خسارت به صورت مساوی دارای ضمان می‌باشد؛ به این علت که تصور می‌شود افراد مختلف در ورود ضرر نقش داشته‌اند و حادثه بین آن‌ها مشترک است، در نتیجه مسئولیت مشترک دارند که قابل تفکیک نیست (۱۹). این معیار در قانون ایران در مواد ۵۳۳ و ۵۲۸ ق.م.ا مورد پذیرش قرار گرفته است. برخی بیان می‌کنند در حقوق ایران به تبعیت از فقه قاعده عمومی و اصل تقسیم مسئولیت، به طور تساوی مورد قبول می‌باشد، اما اگر بتوان اثبات نمود که تقصیر یا فعل یکی بیشتر از سایرین بوده است، در آن حالت مسئولیت بیشتری به فرد ضرر واردکننده قابل استناد است (۱۸).

مزایای تقسیم مساوی مسئولیت، این است که دادگاه از بررسی درجه تقصیر هر کدام و سایر عوامل که امری مشکل است و موجب اطاله دادرسی می‌گردد، معاف می‌شود و عدالت نوعی رعایت می‌شود (۲۴)، اما عیب آن این است که به میزان دخالت هر کدام در ایجاد ضرر توجهی ندارد، زیرا ممکن است

حالات مختلف به دست نمی‌دهد، لازم است حالات ممکن، به دقت مطرح شود تا مشخص گردد در هر حالت، کدام یک از عوامل دخیل را باید سبب متعارف و اصلی دانست.

۲-۱-۴. نظریه پذیرفته‌شده در حقوق ایران - نظریه تشخیص میزان تأثیر هر یک از اسباب: در نظام حقوقی ایران، دو ماده بیانگر نظر مورد قبول قانونگذار می‌باشد: یکی ماده ۵۳۵ ق.م.ا و دیگری ماده ۵۲۶ ق.م.ا که مقرر می‌دارد: «هرگاه دو یا چند عامل، برخی به مباشرت و بعضی به تسبیب در وقوع جنایتی تأثیر داشته باشند، عاملی که جنایت مستند به اوست ضامن است و چنانچه جنایت مستند به تمام عوامل باشد به طور مساوی ضامن می‌باشند، مگر تأثیر رفتار مرتکبان متفاوت باشد که در این صورت هر یک به میزان تأثیر رفتارشان مسئول هستند...» ماده ۵۲۶ به نظریه سبب متعارف و ماده ۵۳۵ به نظریه سبب مقدم در تأثیر اشاره دارد. سؤالی که مطرح می‌شود، این است که نظریه پذیرفته‌شده در نظام حقوقی ایران کدام یک است؟

در حقوق ایران، با توجه به مواد قانونی و منطق حقوقی و فقه اسلامی، نظریه «سبب متعارف یا مناسب یا اصلی» قابل قبول است و سایر مواد را باید در پرتو این ماده تفسیر نمود و مواد ۵۳۵ و ۵۳۶ ق.م.ا را باید قابل استناد به مواردی در نظر گرفت که در خصوص رابطه بین ضرر و سببیت قابل بیان باشد، یعنی سبب به صورت مؤخر یا مقدم در ضرر واردشده تأثیرگذار باشد و قانون فرض کرده سبب مقدم در تأثیر یا سبب مؤخر در حدوث، همان سببی است که ضرر عرفاً منتسب به اوست، مگر ثابت شود سبب متعارف و اصلی، سبب دیگری بوده است (۱۸)، اما آنچه در رویه قضایی ایران اجرا می‌شود، آن است که موضوع به کارشناس در آن حوزه واگذار می‌شود تا شرایط و اوضاع و احوال وقوع حادثه را به دقت بررسی کرده و نظر کارشناسی ارائه کند تا دادگاه بر اساس آن اقدام به صدور رأی نماید (۲۱-۱۵).

به نظر نگارنده نظریه فلسفی یا علمی داراری قطعیت در رابطه سببیت نیست و صرفاً به عنوان یک راهنما قابل بیان است.

میزان خسارت نمایان نشود، خسارت بین افراد به صورت تساوی تقسیم می‌گردد (۲۲)، لذا با استناد به مواد قانونی ۳۷۳، ۴۵۳، ۵۲۸ و ۵۳۳ ق.م.ا، معیار تساوی در نظر گرفته می‌شود که برای تفسیر آن می‌توان به مواد ۵۲۶ و ۵۲۷ اشاره نمود. حقوقدانانی نظیر دکتر صفایی عقیده دارند که با توجه به ماده ۵۲۶، ۵۲۷ و ۵۳۳ می‌توان ضرر را بین مسئولین حادثه به مساوی تقسیم نمود، اما اگر بتوان اثبات کرد که یکی از مسئولین دارای تأثیر بیشتر بوده است، در نتیجه مسئولیت بیشتری با توجه به تأثیر عمل خود متقبل می‌شود (۱۸).

نتیجه‌گیری

در حقوق کیفری، سببیت که در برخی متون با عنوان علیت از آن یاد می‌شود، یکی از شرایط تحقق مسئولیت کیفری در کنار دیگر شروط مورد نیاز است، اگرچه احراز رابطه سببیت ملازمه با مسئولیت کیفری نداشته و باید به سایر شرایط ایجابی و سلبی مسئولیت مانند (عقل، بلوغ و اختیار) نیز توجه شود، اما فقدان آن اصولاً به منزله نبود مسئولیت کیفری است. به موجب ماده ۴۹۲ قانون مجازات اسلامی: «جنایت در صورتی موجب قصاص یا دیه است که نتیجه حاصله، مستند به رفتار مرتکب باشد، اعم از آنکه به نحو مباشرت یا به تسبیب یا به اجتماع آن‌ها انجام شود.»

احراز رابطه سببیت میان رفتار مجرمانه یا فعل زیانبار و نتیجه ناشی از آن، به ویژه در فرض تعدد عوامل و اسباب، یکی از دشوارترین مباحث حقوق کیفری و مسئولیت مدنی است. این مسأله در حالتی که افراد متعددی در زمان‌های متفاوت (طولی) در وقوع جنایت مداخله می‌کنند و بین رفتار مداخله‌کنندگان و نتیجه حاصله (مانند قتل) فاصله زمانی نسبتاً طولانی وجود دارد، گاه به عنوان مشکل جدی و معضل لاینحل ظاهر می‌شود. درباره کشنده یا غیر کشنده بودن ویروس کرونا، هنوز تحقیقات به اثبات نرسیده است و ویژگی‌های موجود در بیماری‌های واگیردار بنا بر فاصله زمانی از سرایت تا اتفاق، اطلاع‌داشتن یا بی‌خبر بودن دو طرف از آلوده بودن به ویروس و مشخص و وجودنداشتن طرف انتقال‌دهنده، ظرفیت و تداخل

کسی که کمترین دخالت را در ایجاد ضرر داشته، با دیگری که بیشترین دخالت را داشته است، به طور مساوی مسئول شناخته شود و این امر برخلاف عدالت است (۱۵).

۲-۲-۲. تقسیم به میزان درجه تقصیر: این معیار بیان می‌دارد که اگر سببین در ورود ضرر مشارکت داشته باشند، میزان مسئولیت با توجه به ضعف و شدت تقصیر قابل تفکیک است؛ به این معنا که فرد مقصر در ارتکاب خسارت تقصیر شدیدتری داشته است، لذا موظف به پرداخت خسارت بیشتری است. ماده ۱۶ قانون بیمه اجباری خسارت واردشده به شخص ثالث در اثر حوادث ناشی از وسایل نقلیه مصوب ۱۳۹۵ اشاره می‌کند: «... بیمه‌گر و صندوق پس از پرداخت خسارت زیان‌دیده می‌تواند برای باز یافت به نسبت درجه تقصیر که درصد آن در حکم دادگاه مشخص می‌شود به مسببان ذی‌ربط مراجعه کند...»، به نظر می‌رسد منظور از درجه تقصیر در این ماده، درصد تأثیر تقصیر عوامل دخیل است. از بین شرایط مطرح‌شده با توجه به تقصیر کمتر باید گفت که هدف مسئولیت جلوگیری و جزای فرد مقصر است؛ دوماً در اکثر موارد وجود تقصیر برای مسئولیت لازم نیست و این نظر، مسئولیت بدون تقصیر را دربر نمی‌گیرد (۲۲).

۲-۲-۳. تقسیم به میزان تأثیر عمل: برابر این نظریه مسئولیت باید به نسبت تأثیر عمل یا مداخله هر یک از عوامل در ایجاد ضرر تقسیم شود، یعنی بررسی شود که هر عمل چه میزان تأثیرگذاری داشته است، فارغ از اینکه خود عمل یا تقصیر، سنگین بوده یا سبک بوده است. بند ۲ ماده ۱۴ قانون مسئولیت مدنی، «نحوه مداخله» هر یک از اسباب را معیار تقسیم مسئولیت دانسته است. ماده ۵۲۶ ق.م.ا که آخرین نظر قانونگذار است، به صراحت، تقسیم مسئولیت بر اساس تأثیر رفتار مرتکبان را پذیرفته است و از مفهوم ماده ۵۲۷ قانون مذکور معیار تقسیم مسئولیت به میزان تأثیر به دست می‌آید. فقهای نظیر مکارم شیرازی برای معیار تقسیم مسئولیت عقیده به میزان شدت و تأثیرگذاری تقصیر و ورود ضرر دارند، یعنی هر فردی ضامن تلقی می‌شود که بیشترین تأثیر ورود ضرر را داشته است، ابتدا رجوع به کارشناس می‌شود و چنانچه

یونس واحد یاریجان: راهنمایی، نظارت و نگارش مقاله.
نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت
پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق،
تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای
تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

آثار ناشی از انتقال با حوادث سایر باعث سخت و مشکل شدن
تصرف و تأیید رابطه استناد، البته از نوع واقعی و مادی آن، به
عنوان شرط مهم در توجه ضمان از یک طرف و انتساب
عنوان‌های گوناگون ناشیست بر مرتکب از سوی دیگر خواهد
شد.

افزون بر این، در وضعیت کنونی، جستجو و مقایسه دقیق
مبحث با موضوعات مختلف مجرمانه درج شده در قانون
مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ که از بعد گوناگون دارای
ابتکارهایی نسبت به قانون قبل بوده و از تأدیب ساده تا
عناوین مستوجب حد یا قصاص نیز ناپایدار است، اهمیت
خاصی دارد. سرایت بیماری‌های نوعاً یا تا اندازه‌ای کشنده
می‌تواند در پروسه‌ای تدریجی که هرازگاهی خیلی زود نتیجه
مورد نظر به دست می‌آید، به مرگ فرد انتقال یافته منتج شود.
با توجه به این پروسه، جنایاتی که بر این اساس قابلیت اجرا
دارد، جرائم ارتباط با کلیت جسمانی فرد است که بر اساس
عنصر روانی و شدت و گستره ضرر و مهم‌تر از همه نوعاً یا
نسبتاً کشنده بودن عوامل بیماری، می‌توان انواع مختلفی از آن
ارائه کرد. در موارد مربوط به انتقال بیماری‌های واگیردار، فعل
مجرمانه شامل همه رفتارهایی است که موجبات انتقال
بیماری را فراهم می‌آورد، مثلاً در ویروس کرونا می‌توان به
تماس و لمس بدنی، استفاده نکردن عمدی از دستکش و
ماسک، پخش عمدی ترشحات ناشی از سرفه یا عطسه و...
اشاره کرد، ولی عامل تعیین‌کننده نوع قتل، عنصر روانی
مرتکب است. بنابراین آنچه که دارای اهمیت می‌باشد، بررسی
عنصر روانی این اعمال بوده که بیانگر نوع قتل و در نهایت
مشخص‌کننده نوع بازتاب قانونگذار در مقابل منتقل‌کننده این
بیماری‌ها خواهد بود.

مشارکت نویسندگان

مریم ابن تراب: جمع‌آوری اطلاعات و منابع، تجزیه و تحلیل
داده‌ها، نگارش مقاله.

عمار خیبری چوبر: ارائه ایده و موضوع، جمع‌آوری اطلاعات و
منابع، تجزیه و تحلیل داده‌ها، نگارش مقاله.

References

1. Habibi Tabar M, Haji Dehabadi A, Mostafapour M. Criminal liability Carriers of the Covid-19 virus in the crime of murder. *Journal of Medical Law*. 2021; 15(56): 1-13. [Persian]
2. Esmaili H. Criminal liability caused by the transmission of the corona virus from the perspective of jurisprudence and law. *Tab and Tazkih Quarterly*. 2021; 31(3): 243-232. [Persian]
3. Shamlou B, Hosseini M. Criminal liability due to the transmission of the Covid-19 virus in Iran's legal system. *Legal Research Quarterly (Special Issue on Law and Corona)*. 2022; 25(2): 11-30. [Persian]
4. Bariklo A. Civil liability. 9th ed. Tehran: Mizan Publications; 2019. [Persian]
5. Saadat Mostafavi SM, Paykari MJ. A New Approach to the Basics of Civil Responsibility in Iranian Law and Imami Jurisprudence. *Quarter Journal of Evidence Legal Teachings*. 2017; 3(1): 161-185. [Persian]
6. Lazzarini Z, Klitzman R. HIV and the Law Integrating Law Policy and Social Epidemiology. *Journal of Law Medicine & Ethics*. 2002; 30(4): 533-547.
7. Misrahi JJ. The CDC'S Communicable Disease Regulations Striking the Balance between Public Health & Individual Rights. *Emory Law Journal*. 2017; 67(3): 415-463.
8. Abolhosni S, Turabi MH. The relationship of causation in crimes against people caused by the transmission of the corona virus. Tehran: The Second International Conference on Jurisprudence- Law-Psychology and Educational Sciences in Iran and the Islamic World; 2021. p.1-9.[Persian]
9. Ghasemzadeh SM. Obligations and civil liability without contract. 11th ed. Tehran: Mizan Publications; 2021. [Persian]
10. Najib Hosni M. The relationship of causation in criminal law. Translated by Niai Zare SAA. 3rd ed. Mashhad: Razavi University of Islamic Sciences Publications; 2013. p.124-125. [Persian]
11. Zeraat A. Special criminal law. 4th ed. Tehran: Fakhrezazan Publications; 2007. Vol.1 p.115-205. [Persian]
12. Taqizadeh I, Hashemi AA. Civil liability of forced guarantee. 2nd ed. Tehran: Publications Payam Noor University; 2012. p.102. [Persian]
13. Aghaii Nia H. Crimes against individuals. 12th ed .Tehran: Mizan Publications; 2022. p.145-175. [Persian]
14. Schep J. Criminal Law. 2nd ed. New York: International Publishing Company; 1999. p.105-115.
15. Katouzian N. Civil rights (non-contractual obligations). 14th ed. Tehran: Tehran University Press; 2023. Vol.4 p.215-245. [Persian]
16. Imam Dadi A, Taheri MA, Taghizadeh I. Causation relationship in crimes against people caused by AIDS virus transmission. *Research Paper on Criminal Law*. 2012; 4(1): 7-26. [Persian]
17. Elahi Movahed M. Civil liability of infectious patients. Master thesis of Ali Sina University. Tehran: Faculty of Literature and Human Sciences; 2021. p.35-68. [Persian]
18. Safai SH, Rahimi H. Civil liability (non-contractual obligations). 9th ed. Tehran: Samit Publications; 2015. p.78-105. [Persian]
19. Emami H. Civil Rights. 9th ed. Tehran: Islamiya Publications; 2022. Vol.4 p.98-116. [Persian]
20. Bahrami Ahmadi H. Civil Liability. 4th ed. Tehran: Mizan Publications; 2021. p.45-99. [Persian]
21. Yazdani A. General rules of civil responsibility. 2nd ed. Tehran: Mizan Publications; 2017. p.65-87. [Persian]
22. Bariklou A, Barzegar M. Examining the share of civil liability of multiple factors in Iran and the principles of European civil liability law. *Two Quarterly Journal of Comparative Law*. 2018; 1(15): 227-250. [Persian]
23. Brown K. Please Expect Turbulence Liability for Communicable Disease Transmission During Air Travel. *Journal of DePaul Law Review*. 2017; 66(4): 1081-1103.
24. Kazemi M. The effects of tortious damage on civil liability. *Research Quarterly of Imam Sadiq University (AS)*. 2005; 5(28): 110-138. [Persian]